

همایش علمی مطالعات حقوقی، علوم قضایی و پژوهش های اجتماعی

نهاد برگزار کننده همایش: موسسه قانون یار

((با همکاری و حمایت معنوی دانشگاه رهنورد (استان بلخ، کشور افغانستان) - جهاد دانشگاهی استان تهران))

سر دبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی شماره مجوز: ۷۸۸۶۴-۱۵۲۱/۳۳۰

تاریخ برگزاری همایش: ۱۳ خرداد ۱۴۰۰ شماره مقاله: ۹۵/۱۹۸ رده بندی کنگره: الف ۹۰۳/۷۸۵۵

بررسی راهکارهای کنترل و کاهش جرم ایراد ضرب و جرح عمدی در نیروهای مسلح

رحمان هدایتی چنانی

نویسنده، مؤلف و پژوهشگر در زمینه حقوق و فارغ التحصیل از دانشگاه های آزاد اسلامی واحد لاهیجان

پیام نور و دانشگاه امام علی (ع) تهران

چکیده

حقوق انضباطی پادگانی، تابع قوانین و مقررات کیفری مخصوصی است که از آن به حقوق جزای نظامی تعبیر می شود. اما آسیب شناسی دایره ی وسیعی دارد و از منظرهای مختلفی می تواند بررسی شود. در کشور ایران، قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۹ عمده ترین منبع حقوق جزای نظامی می باشد. در قانون جدید آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با آخرین اصلاحات و الحاقات، تدابیر مناسبی در خصوص کاهش جمعیت کیفری زندان ها اندیشیده که از جمله مهم ترین آن ها می توان به پیش بینی نهادی تحت عنوان نظارت قضایی در قالب قرارهای تأمینی و افزایش تعداد قرارهای تأمینی از پنج نوع در قانون فعلی به ده نوع در ماده ۲۱۷ این قانون اشاره کرد، که یقیناً با اجرائی شدن قانون اخیر می توان امیدوار شد از تعداد زندانیان تحت تأمین کاسته شود. اما در وضعیت کنونی بهترین راهکار، اجرای برنامه های مستمر پیشگیری در کنار افزایش آگاهی های عمومی و استفاده قضات از مجازات های جایگزین حبس و اتخاذ تدابیری در جهت رفع اطلاع دادرسی و تسریع در رسیدگی به پرونده های زندانیان می باشد این مقاله گذری است در آسیب شناسی جرم و ایراد ضرب و جرح بیشتر از دیدگاه جرم شناختی و تا حدودی از دیدگاه حقوقی که هدف آن بررسی علل و عوامل جرم و ایراد ضرب و جرح در نیروهای مسلح است.

واژگان کلیدی: کارکنان پایور، کارکنان وظیفه، ضرب و جرح، جرائم نظامی

دولت‌ها به منظور برقراری امنیت اجتماعی و نگهبانی از نظم عمومی، نیروهای نظامی و انتظامی مسلح و متعهدی را آماده می‌کنند که آراسته به نظم و انضباط خاصی هستند، زیرا عقیده دارند نیروی منظم و منضبط است که می‌تواند از استقلال و امنیت ملی در برابر دولت‌های متجاوز دفاع کند و نظم داخلی جامعه را برقرار سازد. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مأموریت پاسداری از تمامیت ارضی کشور و نگهبانی از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن و نظم عمومی را بر عهده نیروهای مسلح نهاده است. مأموریت و مسؤولیت‌های خاص نیروهای مسلح موجب شده است تا از حقوق انضباطی خاصی پیروی کنند که با حقوق انضباطی و اداری دیگر بخش‌های اعمال حاکمیت دولت، تفاوت اساسی دارد. این حقوق انضباطی پادگانی، تابع قوانین و مقررات کیفری مخصوصی است که از آن به حقوق جزای نظامی تعبیر می‌شود. اما آسیب‌شناسی دایره‌ی وسیعی دارد و از منظرهای مختلفی می‌تواند بررسی شود این مقاله گذری است در آسیب‌شناسی جرم و ایراد ضرب و جرح بیشتر از دیدگاه جرم‌شناختی و تا حدودی از دیدگاه حقوقی که هدف آن بررسی علل و عوامل جرم و ایراد ضرب و جرح در نیروهای مسلح است. منظور از علل و عوامل آسیب‌ها در اینجا نه در مفهوم عام کلمه بلکه در مفهوم خاصی به کاررفته است که گزندها و آسیب‌های مستقیم و غیرمستقیم را در برمی‌گیرد. آسیب‌شناسی جرم و ایراد ضرب و جرح مطالعه ایست که در آن همه مواردی را که باعث می‌شود کارکنان در معرض آسیب قرار گیرد را بررسی می‌کند این آسیب‌ها هم شامل مواردی است که فرد به‌عنوان بزه دیده در معرض این آسیب قرار گرفته و هم شامل مواردی است که فرد به‌عنوان بزه‌کار مطرح است.

الف) پیشینه تحقیق

- کریمی و شیبانی (۱۳۹۶) بررسی علل و عوامل جرم ضرب و جرح با رویکردی بر قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح، چهارمین همایش ملی حقوق ارزیابی کارآمدی قانون در نظام جمهوری اسلامی ایران، میبد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبد، در مقاله همایش خود اشاره نموده اند: قانونگذار در مواد قانونی مختلف به شقوق ارتکاب جرم ضرب و جرح پرداخته و سعی کرده با اعمال مجازات مناسب، قبح این جرم را در اذهان حفظ و تمایل به ارتکاب آن به صفر برساند که عوامل اقتصادی و فرهنگی و مذهبی و نوع تربیت اجتماعی در وقوع جرم ضرب و جرح

موثر می باشد. که لازم به ذکر است دامنه تحقیق آن وسعت لازم را نداشته و تمایز تحقیق کنونی در واقع تخصص و تجربه علمی و عملی شخص نویسنده در حوزه مسائل قضایی و حقوقی در نیروهای مسلح حوزه سازمان قضایی نیروهای مسلح می باشد. و حضور مستمر در محاکم نظامی و آشنایی جرایم در می باشد. شایان ذکر است دادستان های نظامی استان ها نیز بطور مستمر کلاس های آگاه سازی قضایی و حقوقی برای ضابطین نظامی اعم از مسئولین قضایی و بازرسی یگانهای نظامی داشته و در پیشگیری از وقوع ضرب و جرح در نیروهای مسلح نقش عمده ای ایفاء می نمایند.

(ب) اهداف تحقیق

- اهداف علمی: برنامه ریزی جامع جهت پیشگیری از وقوع جرم در نیروهای مسلح.

- اهداف کاربردی: کاهش جمعیت کیفری بند نظامی زندان های کشور. و در باب ضرورت های خاص انجام تحقیق هم باید گفت: عدم بروز جرایم ضرب و جرح و پیشگیری از تلفات جانی و صدمات بدنی و کاهش حجم پرونده های قضایی در این باب در محاکم قضایی نظامی و پیشنهاد راهکارهای لازم در این مقوله خود گویای ضرورت انجام این تحقیق است (ج)

سوالات تحقیق

- سوالات اصلی

۱. چه تدابیر کیفری مناسب جهت پیشگیری از وقوع ضرب و جرح در قوانین نیروهای مسلح وجود دارد؟

۲. آیا آیین نامه انضباطی در نیروهای مسلح می تواند در پیشگیری از وقوع جرم ضرب و جرح در نیروهای مسلح موثر باشد؟

- سوالات فرعی تحقیق

۳. آیا تشکیل کمیسیون‌های ۱۰۴ انضباطی در نیروهای مسلح برای کارکنان پایور نیروهای مسلح می‌تواند اقدامی بازدارنده در پیشگیری از وقوع ضرب و جرح دریگانه‌های نظامی تلقی گردد؟

۴. روند رسیدگی به جرم ضرب و جرح در یگانه‌های نظامی نیروهای مسلح چگونه است؟

(د) فرضیه‌های تحقیق

- فرضیه اصلی

۱. قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح وفق ماده ۴۷ آن، از ضمانت اجرایی کافی برای پیشگیری از وقوع جرم ضرب و جرح برخوردار است.

۲. بله - اهتمام فرماندهان و مسئولین یگانه‌های نظامی در رعایت مفاد آیین نامه انضباطی در نیروهای مسلح می‌تواند در پیشگیری از وقوع جرم ضرب و جرح در نیروهای مسلح موثر باشد.

- فرضیات فرعی

۳. بله - تشکیل کمیسیون‌های ۱۰۴ انضباطی در نیروهای مسلح برای کارکنان پایور نیروهای مسلح می‌تواند اقدامی بازدارنده در پیشگیری از وقوع ضرب و جرح دریگانه‌های نظامی تلقی گردد.

۴. روند رسیدگی به جرم ضرب و جرح در یگانه‌های نظامی نیروهای مسلح در سازمان قضایی نیروهای مسلح (اعم از دادسراها و دادگاه‌های نظامی) می‌باشد.

(ز) روش تحقیق و نحوه جمع‌آوری داده‌ها

تحقیق حاضر بر اساس روش تحقیق تحلیلی توصیفی خواهد بود و روش گردآوری مطالب در این تحقیق به روش کتابخانه‌ای - اسنادی می‌باشد. ابزار اصلی گردآوری مطالب استفاده از فیش و کتاب و برنامه و نرم افزارهای کامپیوتری می‌باشد، که منابع مربوطه را مطالعه کرده و به صورت فیش برداری بر اساس پلان تهیه و مقاله به نگارش درآمده است.

د) ساختار پژوهش

این مقاله در سه مبحث توسط نگارنده تنظیم گردیده که به ترتیب در مبحث اول به بیان مفاهیم اساسی پژوهش پرداخته و در مبحث دوم به کلیات تحقیق و در مبحث سوم به علت شناسی جرایم مورد بررسی قرار گرفته است. این مقاله ابتدا نگاه کلی خواهیم داشت به مسئله جرم، ضرب و جرح و تبهکاری و رابطه آن با علم جرم‌شناسی تا دید کلی از موضوع به دست آید و سپس مباحث مطرح شده را با بحث اصلی تعمیم خواهیم داد. در این تحقیق با توجه به موضوع سعی می‌شود تا با مطالعه کتب حقوقی و آیین نامه های مصوب نیروهای مسلح مرتبط با موضوع و ملاحظه برخی از منابع خارجی اعم از کتاب و سایتهای اینترنتی تجزیه و تحلیل مطالب آن ها به جمع بندی قابل قبولی برای مباحث مطرح در مقاله دست یابیم و سپس با توجه به اطلاعات جمع آوری شده و مطالعات صورت گرفته، پس از طبقه بندی آن ها، مرحله نگارش را انجام دهیم. روش تحقیق بر مبنای مطالعه کتابخانه ای انجام می پذیرد. در توصیف علمی و عملی و تحلیل محتوا براساس قواعد منطقی به موضوع پژوهش پرداخته تا نتیجتاً به بهترین نظرها رسیده و ابهامات موجود و جایگاه واقعی موضوع را شناخته و ارائه نماییم. همچنین نگارنده درصدد است که طرز ارائه مطالب تحقیق ضمن این که از جنبه های نظری برخوردار باشد، جنبه های عملی و کاربردی نیز داشته باشد. ضمناً بهره وران کاربردی این پژوهش، دانشجویان حقوق- سازمان قضایی نیروهای مسلح (اعم از دادسراها و دادگاه های نظامی و اداره کل حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح)، و واحدهای بازرسی و قضایی و کارکنان شاغل و وظیفه سازمان های نیروهای مسلح می باشند.

بخش اول: مفاهیم اساسی پژوهش

بند اول: تبهکاری و رابطه آن با جرم‌شناسی تبهکاری

تبهکاری پدیده‌ای است که در تمام جوامع کنونی و گذشته وجود داشته و دارد. با این وجود دائمی بودن و عمومی بودن به معنای یکسان و یک شکل بودن نیست. آمارهای جنایی؛ نژاد شناسی؛ تاریخ؛ جغرافیای جنایی از اختلافات شدید آن حکایت دارد. دورکیم جنایت را پدیده بهنجار اجتماعی می‌شناخت همیشه در مورد ضرورت درک تجزیه تحلیل تبهکاری در رابطه

بافرهنگ معین و در زمان و مکان معین اصرار می‌ورزید و به نفس آن اعتنایی نداشت. درواقع بسیاری از عوامل تبهکاری یک جوان ریشه در محیط و دورانی دارد که شخصیت او در آنجا شکل گرفته و بی توجهی به این موضوع ما را از رسیدن به نتیجه درست و واقعیت مطلوب بازخواهد داشت. پس در بررسی موضوع علاوه بر توجه به محیط و دوران سربازی در کنار آن توجه به گذشته سرباز نیز ضروری است. نکته دیگر آن که هر نوع جامعه و گروهی، متناظر با تیپ معینی از تبهکاری است. اماکن نظامی نیز دارای این ویژگی هستند. بررسی تبهکاری یا مجموعه جرائم کیفری ارتكابی در طی یک دوره معین (دوران سربازی) و در مکان معین (یگان‌های نظامی) طرح مسائل متعددی را ایجاب می‌کند. اولین مسئله آن که آیا تبهکاری برحسب زمان و مکان تغییر می‌کند؟ یعنی این که تبهکاری در پادگان با تبهکاری عمومی در جامعه معینی برای مثال گروه دوستان تفاوت دارد؟ آیا عوامل جرم شناختی تصادفی است یا معلول علت‌هایی؟ و بالاخره اینکه پیش‌بینی‌های تحول تبهکاری را که می‌تواند بر آینده ترتیب داد، کدامند؟ این‌ها سؤالاتی است که علم جرم‌شناسی پاسخ می‌دهد.

بند دوم: جرم‌شناسی

جرم‌شناسی نظری شاخه‌ای است که موضوع آن توضیح عمل جنایی یا به بیانی دقیق‌تر، بررسی عوامل و فرایندهای عمل جنایی است. عمل جنایی پدیده است با دو وجه: در درجه اول عمل جنایی به مثابه پدیده‌ای فردی و در درجه دوم پدیده‌ای است جمعی. درواقع علت بزهکاری یا به شخصیت فرد برمی‌گردد یا به عوامل محیطی و بیرونی. اینکه مجرم مرتکب جرم و ضرب و جرح شده چون او بالفطره دارای این خصیصه است نظریه است که ژان پی ناتل در سال ۱۹۷۱ مطرح نمود در حقیقت او جرم را ناشی از سرشت فرد می‌دانست. در تبیین این نظر می‌توان گفت که در نظر عده‌ای از جرم‌شناسان برای هر بزهکار شخصیت خاصی وجود دارد که او را مستعد ارتكاب جرم و ضرب و جرح می‌کند برای نمونه تأثیر استعدادهای شخصی در ارتكاب جرم و ایراد ضرب و جرح امری بارز است. در مقابل عده‌ای از جرم‌شناسان جرم و ایراد ضرب و جرح را ناشی از عوامل بیرونی و خارج از شخصیت فرد می‌دانند و معتقدند که جرم و ایراد ضرب و جرح پدیده است ناشی از محیط بیرونی است، که فرد را وادار به ارتكاب جرم و ضرب و جرح می‌نماید. اما واقعیت مطلب آن است که جرم و ایراد ضرب و جرح؛ هم پدیده‌ای

است فردی وهم پدیده است اجتماعی و بیرونی یا به بیانی دیگر جرم واکنش فرد است به عوامل بیرونی برای مثال فردی را در نظر بگیرید که وارد فروشگاه می شود که صاحب آن در آنجا نیست و این شرایط او را وسوسه می کند تا سرقت کند در اینجا هم شرایط پیش آمده وهم شخصیت فرد در سرقت نقش دارد یعنی اگر صاحب فروشگاه مغازه را رها نمی کرد یعنی شرایط نبود. احتمال ارتکاب جرم نبود و یا اگر فرد دیگری که مستعد ارتکاب جرم نبود مثلاً اگر فرد معتقدی بود وارد آن فروشگاه می شد شاید دچار وسوسه نمی شد پس در بررسی جرائم باید به هر دو مقوله یادشده توجه نماییم. جرم پدیده ای ذاتی و طبیعی نیست و هیچ فردی مجرم به دنیا نمی آید بلکه عوامل متعدد او را به سوی ارتکاب جرم سوق می دهد. از این جهت نباید صرفاً به بزهکار توجه کرد بلکه باید عوامل درونی را در کنار عوامل بیرونی مورد بررسی قرارداد.

بند سوم: تعریف جرم

تعریف جرم از دیدگاه حقوقی و طرح مسائل مربوط به آن: هر فعل یا ترک فعل که مطابق قانون قابل مجازات یا مستلزم اقدامات تأمینی و تربیتی باشد، جرم محسوب است و هیچ امری را نمی توان جرم دانست مگر آن که به موجب قانون برای آن مجازات یا اقدامات تأمینی یا تربیتی تعیین شده باشد. (ماده ۲ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح) مسئولیتی که ناشی می شود از جرم دارای دو حیث است: یکی حیث شخصی و دیگری حیث عمومی. حیث شخصی در وقتی است که ضرر جرم یا تقصیر به شخص معین تعلق گیرد و حیث عمومی در موقع است که ضرر راجع به حقوق عامه باشد. جرائم نظامی بیشتر دارای وجه عمومی اند از این جهت که با مسائلی چون امنیت کشور گره خورده است.

بند چهارم: تعریف کارکنان شاغل نیروهای مسلح

کارکنان شاغل نیروهای مسلح عبارتند از کارکنان پایور (کادر ثابت)، وظیفه، پیمانی، بسیجی و خرید خدمت^۱. (آیین نامه سطح سلامت کارکنان شاغل نیروهای مسلح، ۱۳۹۳) البته باید توجه داشت که تبهکاری در میان سربازان و نظامیان مفهوم خاص خود را دارد و معنای عام خود را در اینجا از دست می دهد تبهکاری در اینجا هم شامل تمام مواردی است که در قوانین عام مثل قانون مجازات اسلامی آمده است وهم شامل قوانین خاص نظامی مثل قانون جرائم نیروهای

مسلح می‌شود. این که نظامیان به دلیل شرایط و اقتضائات خاص شغلی باید مواردی بیش از سایر افراد رعایت کنند موضوع بحث را تخصصی‌تر می‌کند چرا که شغل آن‌ها ایجاب می‌کند هنجارها و شئوناتی بیش از افراد معمولی رعایت کنند و یا چون برای نمونه به اطلاعات حساس نظامی دسترسی دارند باید محافظه کارتر باشند.

بخش دوم: کلیات تحقیق

بند اول: ضابطه تشخیص جرائم نظامی

جرائم صرف نظامی؛ جرائمی است که فقط نظامیان قادر به ارتکاب آن هستند و ارتکاب آن از سوی غیرنظامیان ممکن نیست و چه بسا در صورت ارتکاب آن از سوی فرد غیرنظامی، هیچ گونه مسئولیت کیفری در بر نداشته باشد مانند خوابیدن حین نگهبانی، ترک پست و....

جرائمی که نظامیان و غیرنظامیان هر دو قادر به ارتکاب آن هستند مانند خریداری اسلحه یا مخفی کردن آن، ارتشاء و...

جرائم نظامی همان جرائم صرف نظامی هستند که در دسته اول قرار می‌گیرند. بنابراین ملاک و معیار تشخیص جرائم نظامی، اولاً شخصیت مرتکب جرم است که باید از عضو نیروهای مسلح بوده باشد و ثانیاً طبیعت جرم است که باید در ارتباط با وظایف و مسئولیت‌های خاص نظامی و انتظامی خود مبادرت به ارتکاب جرم نماید.

بند دوم: فواید تفکیک جرائم نظامی از جرائم عمومی

فواید حاصل از تشخیص جرائم نظامی از جرائم عمومی را می‌توان هم در حقوق بین‌الملل و هم در حقوق داخلی بررسی نمود.

بند سوم: صلاحیت محاکم

رسیدگی به جرائم نظامی در صلاحیت محاکم نظامی می‌باشد. محاکم نظامی، مرجع قضایی کیفری اختصاصی قلمداد می‌شوند و از حیث سازمان و تشکیلات دادرسی، متفاوت از نظام قضایی دادگاه‌های عمومی هستند.

بند چهارم: استرداد مجرمین

به موجب قراردادهای بین المللی و مقررات داخلی کشورها، استرداد مجرمان نظامی پذیرفته نیست. مرتکبان جرائم عمومی هر چند از کارکنان نیروهای مسلح باشند؛ اما به دلیل این که جرائم ارتكابی آنان از جرائم نظامی نمی باشد، قابل استرداد هستند؛ لیکن مرتکبان جرائم صرف به دلیل این که جرم ارتكابی آنان از جمله جرائم نظامی می باشد، غیر قابل استرداد می باشند.

بخش سوم: علت شناسی جرائم

بند اول: علت شناسی جرم و ایراد ضرب و جرح در دوران قبل از سربازی

منظور علل و عواملی است که در شکل گیری شخصیت فرد تأثیر گذاشته و او را فردی مستعد ارتكاب جرم و ایراد ضرب و جرح گردانیده در واقع چنان که قبلاً بیان شد شخصیت فرد در ارتكاب جرم و ایراد ضرب و جرح نقشی اساسی دارد. در تشریح مسئله می توان نظر داد که شخصیت فرد قبل از ورود به سربازی گاه در شرایطی شکل می گیرد که او را فردی هنجارشکن و دارای هیجانات نامتعادل می کند.

بند دوم: تأثیر عوامل محیط یا بیرون زا

مفهوم محیط: در معنی متداول این اصطلاح، منظور محیط، «دنیای اطراف» است که فرد در آن قرار دارد. این محیط یک محیط ایستایی نیست بلکه پدیده ای پویاست که با فرد تعامل دارد. در جرم شناسی، چندین محیط تشخیص می دهند یکی محیط طبیعی و جغرافیایی که انسان ها در آن به سر می برند و دیگری محیط اجتماعی. در مورد محیط اجتماعی باید بین «محیط اجتماعی عمومی» که از تمام شرایط عمومی جامعه تشکیل شده و نتایج مشترکی برای تمام شهروندان یک جامعه به بار می آورد (وضع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی) و «محیط شخصی» که بالعکس به اطرافیان بلا واسطه افراد مربوط می شود، تفکیک قائل شد.

بند سوم: تأثیر محیط اجتناب ناپذیر

محیط اجتناب‌ناپذیر محیطی است که در آن فرد نمی‌تواند زندگی نکند، به دوا بر اثر واقعه ولادت او، سپس بر اثر واقعه رفتار اطرافیان نزدیک او. بدین ترتیب عادت بر این است که دو جنبه در محیط اجتناب‌ناپذیر تشخیص می‌دهند: محیط خانواده اصلی و محیطی که مسکن و همسایگی آن را تشکیل می‌دهد.

بند چهارم: اثر خانواده اصلی

خانواده اصلی نقش اساسی در شکل‌گیری شخصیت بزهکار ایفا می‌کند. پژوهش‌های متعدد ثابت کرده‌اند وقتی که فسادی موجب اختلال در عمل طبیعی خانواده نسبت به طفل شود، در غالب موارد و پس از مدتی شاهد بروز بزهکاری خواهیم بود. نفوذ خانواده اصلی در شکل‌گیری شخصیت کودک به دو نحو مستقیم و غیرمستقیم صورت می‌گیرد. نفوذ مستقیم: از میان تمام نفوذهای خارجی که گرایش به تقلید را در کودک تحریک می‌کند، نفوذ کانون خانوادگی زیادتر و قوی‌تر از همه است. همچنین خانواده، هنگامی که والدین بزهکار یا فاسد الاخلاق هستند تأثیر جرم‌زا و مستقیم روی فرد اعمال می‌کند. به نظر می‌رسد که این نفوذ اصولاً از دو منبع ناشی می‌شود: یکی یادگیری خشونت در خلال خشونت‌های خانواده و دیگری اکتساب از راه تقلید بزهکار از سبک زندگی والدین یا یکی از آن دو. نفوذ غیرمستقیم: در بیشتر موارد نفوذ جرم‌زایی خانواده به نحوی غیرمستقیم بر کودک اعمال می‌شود. در واقع در کانون خانوادگی است که در سال‌های نخست زندگی، ساختار شخصیت کودک شکل می‌گیرد و والدین نقش اساسی در شکل‌گیری وجدان اخلاقی (فراخود یا من برتر روان‌کاوی) و رشد استعدادهای عاطفی کودک ایفا می‌کنند. محیط خانوادگی اگر اخلاقاً سالم باشد می‌تواند تأثیر قاطعی در شکل‌گیری شخصیت نوجوان و جوان بزهکار داشته باشد. خلاصه در فرض‌های زیر خانواده می‌تواند موجبات بدبختی فرد را فراهم سازد:

-رها کردن کودک از زمان ولادت وعدم مراقبت‌های مستمر

-جدایی از مادر از پدر بر اثر قوه قهریه

بند پنجم: تأثیر مسکن و همسایگی

۱. مسکن: تحقیقات گوناگون نشان داده‌اند که جوانان و نوجوانان بزهکار بالنسبه بیشتر از مجتمع‌های مسکونی برخاسته‌اند تا جوانانی که در منازل فردی سکونت داشته‌اند و از میان مجتمع‌های مسکونی، خانه‌های محقر یا شهرک‌های محقر یا شهرک‌هایی که دارای اجاره‌بهای معتدل هستند بر مجتمع‌های باشکوه و شایسته، ترجیح داشته است. طرز ظاهر خود مسکن در شکل‌گیری شخصیت نوجوان و جوان بزهکار آن‌چنان مؤثر نیست که سبک زندگی کودکانی در این شهرک‌ها خانه‌های کوچک به سر می‌برند.

۲. همسایگی: تأثیر محل سکونت خانوادگی در شکل دادن شخصیت جنایی در واقع نمی‌تواند جدای از تأثیر همسایگی باشد. کوچه محیط طبیعی کودکان و نوجوانان و جوانان برای تشکیل باند و اجتماعی شدن آن‌هاست که به‌زودی نوعی از زندگی اجتماعی را به وجود می‌آورند و سپس به عنصر ضد اجتماعی تبدیل می‌شوند.

۳- تأثیر محیط اتفاقی: ناسازگاری با محیط تحصیلی: این محیط‌ها فی‌نفسه جرم‌زا نیستند؛ بلکه به عکس، این محیط‌ها در جهت طلب مقاصد تربیتی هستند. در عوض آنچه ممکن است جرم‌زا باشد، ناسازگاری بعضی اشخاص با این محیط‌هاست و از سوی دیگر این واقعیت که این اشخاص اقدام به فرار از نفوذ چنین محیط‌هایی می‌نمایند و برای رسیدن به زندگی مستقل شتاب می‌ورزند. ناسازگاری با مدرسه ممکن است عامل رفتارهای ضد اجتماعی بعدی و از جمله در محیط خدمت باشد کسی که محیط مدرسه را نتوانسته بپذیرد چگونه می‌تواند محیط منظم و خشک نظامی را تحمل نماید. شکست‌های تحصیلی، راه‌های خروج از تنگناها را می‌بندد، نوامیدی به همراه دارد، گاه آدمی را به طغیان وامی‌دارد و او را بیشتر در معرض بیکاری قرار می‌دهد و سایر عوامل جرم‌زا را که جنبه اقتصادی دارند به وجود می‌آورد. افزون بر این، ناسازگاری تحصیلی اغلب این عیب را دارد که نوجوان مخصوصاً بزهکاران آینده را به‌جای شرکت در کلاس درس به بازی وامی‌دارد. در این صورت نوجوان به زندگی برخلاف قاعده و گریز از هنجارهای اجتماعی و عادی عادت می‌دهد به قسمی که فقدان تربیتی همراه با یادگیری غیر اجتماعی شدن است.

بند ششم: تأثیر محیط انتخابی یا مورد قبول

محیط طبیعی یا دست کم مورد قبول شامل کانون خانواده شخصی (خانواده ای که فرد تشکیل می دهد). محیط حرفه ای، محیط گذراندن اوقات فراقت و محیط اجتماعی است که فرد در آن تحول می یابد. در چه حدی می توانند این عناصر در شکل گیری شخصیت جنایی یا بالعکس در تشکیل عوامل مقاومت در برابر تحول این شخصیت مؤثر باشند؟

بند هفتم: کانون خانواده شخصی

از فقدان کانون خانواده شخصی تا تزلزل کانون خانواده: فقدان خانواده شخصی به نظر می رسد که در بزهکاری، لاقول بزهکاری سنگین یا به عادت مؤثر است. پژوهش ها در میان محکومین نشان دهنده آن است که نسبت عزبها در میان آنها بالاتر است. به هر حال وجود خانواده شخصی نیز به تنهایی شرط کافی نیست، بلکه باید از تعادل هم برخوردار باشد تعارض بین زوجین، نه فقط مولد بزهکاری در فرزند است بلکه در بزهکاری خود زوجین نیز مؤثر است. این تأثیر به صورت مستقیم (ضرب و جرح، زنا، محصنه و.....) و غیرمستقیم است (به دلیل فسادهای روانی که بر اثر تعارض به وجود می آید و درهای گوناگون بزهکاری را به سوی آنها می کشاید (سرقت، تجاوزهای جنسی)

بند هشتم: محیط حرفه ای

۱- کار به عنوان عامل جرمزا

حرفه وضع اقتصادی افراد را تعیین می کند؛ به این ترتیب فقدان حرفه مناسب مخصوصاً آدمی را در معرض کنش این عوامل قرار می دهد به قسمی که پس از نخستین محکومیت، موقعیت مرتکب را برای بازگشت به آغوش جامعه را به خطر می اندازد اما خود محیط کار نیز ممکن است جرمزا باشد؛ این امر در با جاذبه ثروت در محیط امور بازرگانی، زندگی راحت، خیلی آشکار است و عوامل جرمزا را تشکیل می دهد.

حسن استفاده از اوقات فراغت : اوقات فراغت نیز می تواند عاملی باشد که در شکل گیری شخصیت بزهکار مؤثر باشد. ثابت گردیده که در میان دزدان بزرگ سال با سوء سابقه، بیش از نصف آنان اوقات فراقت خود را در مراکز تفریحات ناسالم گذرانده اند (قهوه خانه، مجالس رقص، قمارخانه.....). معاشرت با دوستان بزهکار و جنایتکار و حتی فاقد اخلاق نیز قطعاً در شکل گیری شخصیت بزهکار نقش دارد. به عکس فعالیت هنری و فرهنگی، نهضت های نسل جوان، هنرهای دستی، کارهایی نه چندان جدی مثل باغبانی، تشکیل گروه های ورزشی در میان بزهکاران کمتر و به ندرت دیده می شود. مع ذلک در مورد فعالیت های ورزشی باید استثنا قائل شد. نکته قابل تاکید در رابطه با عوامل بروز جرم که قبل از دوران سربازی که به آن ها اشاره شد وجود دارد این که سازمان نیروی مسلح نقش چندانی نمی تواند در آن داشته باشد و این بیشتر در حیطه کار نهادهای حمایت کننده از کانون خانوادگی و سایر نهادها است. لذا از بحث بیشتر در مورد این مسئله خودداری می کنیم تا بیشتر راجع به مسائل و عوامل بروز جرم در طی دوران سربازی پردازیم. که بیشتر این عوامل می تواند به وسیله نیروهای مسلح و مدیران بخش های مختلف سازمان و فرماندهان یگان های نظامی کنترل شوند .

۳- علت شناسی جرم و ایراد ضرب و جرح در حین سربازی

این علل و عوامل دارای اهمیت بسزایی هستند از این جهت که این ها عواملی اند که بیشتر به یگان های نظامی مربوط اند تا به سربازان. در اینجا یک رابط پویا بین عوامل و بزهکاران حاکم است عواملی که ناشی از شرایط محیطی پادگان ها است. برخی از این عوامل ناشی اقتضائات محیط نظامی است (مثل حاکمیت سلسله مراتب در ارتش که لازمه آن است که در بسیاری از موارد باعث سوء استفاده افراد قرار می گیرد). اما بسیاری از آنان ناشی از طبیعت محیط نظامی نیست بلکه ناشی از ضعف هایی است که در سازمان های نظامی وجود دارد و قابل رفع می باشد. (تبعیض قائل شدن بین سربازان از طرف فرماندهان) دسته دوم از عواملی که ذکر شد بیشتر مورد توجه ما قرار خواهد گرفت به دلیل خاصیت قابل رفعی که این عوامل دارند از این جهت که با شناخت این عوامل می توان در جهت بهره وری قدم برداشت. البته دور از نظر نماند که این دودست از عوامل به صورت کامل قابل تفکیک نمی باشند. در تشریح علت ها و عوامل مربوط به دوران سربازی باید به این نکته توجه نماییم که برخلاف عوامل بزهکاری در

دوران قبل از سربازی (مبحث اول) عواملی که در دوران سربازی وجود دارند دارای خصیصه قابل کنترل بودن آنها توسط ارتش می باشند اگر در عوامل قبل از سربازی که بیشتر توجه به شکل گیری شخصیت بزهکار می باشد و کمتر می توان شخصیت شکل گرفته شده فرد را (به جز در موارد استثنایی مثلاً از طریق روان شناسی و روان کاوی) تغییر داد و اصلاح کرد عوامل که در دوران سربازی وجود دارد قابل رفع می باشند و آسیب ها ناشی از آن قابل اصلاح و تعمیر می باشند. این دسته از عوامل را می توان به عنوان عوامل پیش جنایی نیز نامید عمل جنایی همیشه پاسخ به وضعی معین بوده است در حقیقت اینجاست که شخصیت هر یک از سربازان مورد آزمایش قرار می گیرد؛ برخی در اینجا پاسخ های هنجارشکنانه ای نسبت به وضعیت پیش آمده می دهند و همین رفتار هنجارشکنانه، بزهکاری را پدید می آورد. در واقع در هر وضعیت پیش جنایی باید دو عنصر اساسی را تشخیص داد: واقعه یا یک رشته از وقایعی که شکل گیری نقشه جنایی را در ذهن سرباز بزهکار موجب شده است (مثال داشتن مشکلات خانوادگی و نافرستادن سرباز به مرخصی از طرف فرمانده فکر فرار را در ذهن سرباز ایجاد می کند) و اوضاع و احوالی که تدارک و اجرای جرم را فراهم کرده است. (سربازی را در نظر بگیرید که با یک درگیری مختصر با گروه بانگهبان خود چون مسلح به اسلحه است او را می کشد) داشتن اسلحه نقش اساسی در وقوع جرم و ایراد ضرب و جرح را دارد اما این عوامل را تک تک مورد بررسی قرار خواهیم داد البته باید دقت شود که ما تمام این عوامل را نمی توانیم بشناسیم و بیشتر عوامل مستقیم که باعث ارتکاب جرم می گردند را بررسی می کنیم.

۴- نگاه و دید منفی به سربازی

در عرف فعلی نگاهی که یک جوان قبل از ورود به خدمت دارد نگاهی است که از سر اجبار باید به آن تن دهد تا در ادامه زندگی با مشکلی روبرو نشود این طرز نگاه سربازی را، در مقام تحکم قرار داده و فرد را به این باور می رساند که عملاً دوران سربازی؛ دورانی است که وی بیهوده، از زندگی عقب می افتد و این جریان زمینه ساز بحران روحی و عاطفی ایست؛ که از عوامل ارتکاب جرم می باشد (مانند پرخاشگری و در پی آن درگیری) متأسفانه در بسیاری از موارد نه تنها این طرز نگاه اصلاح نمی شود بلکه برعکس با ورود فرد به خدمت به دلایلی که خواهیم گفت تشدید می شود. دلایلی از جمله اینکه بسیاری از سربازان چون در کارهایی که

شایستگی آن را دارند به کار گمارده نمی شوند و اغلب در پست هایی گمارده می شوند که فرمالیته (هرچند از دید سرباز) هستند و کار مثبتی انجام نمی گیرد دید آن ها روز بروز به خدمت سربازی منفی تر می شود. همه این ها باعث تنش در فرد شده و او را دچار بحران های شدید می کند و زمینه ساز جرائمی از جمله تخریب اماکن و اموال عمومی و نظامی ؛ آتش زدن ماشین ها و... (جهت انتقام از سازمانی که او را به کار گرفته است)

۵- وابستگی فرد به خانواده، دوست، همسر و...

یک فرد به دلیل وابستگی به خانواده، دوست، همسر دارای انشعابات عاطفی، روحی، و اخلاقی است. میزان هجمه ای که برای ورود به خدمت به او وارد می شود بسته به میزان او به کارها یا اعضا، سبب می شود جوان در موقعیتی حساس قرار گیرد و او را مستعد ارتکاب جرم نماید. در بسیاری از موارد محدودیت هایی که برای سرباز ایجاد می شود (نداشتن مرخصی در بسیاری از موارد ضروری) وضع بحرانی تر می شود و فرد را وادار به واکنش می نمایند. جرائمی از قبیل فرار از خدمت، سرپیچی از دستورات فرماندهان و عدم انجام وظایف محوله واکنشی است که افراد از خود نشان می دهند.

۶- ضعف شخصیت و عدم انطباق رفتاری با هنجارهای درون سازمانی

یکی دیگر از عوامل می تواند بی توجهی به ضعف شخصیت و در نهایت عدم انطباق رفتاری با هنجارهای درون سازمانی باشد. امری که در بسیاری از مواقع باعث تحقیر سرباز می شود و همین تحقیر زمینه ساز و آغازگر بحران در رابطه افراد می گردد. ناسازگاری زمینه های ارتکاب تخلفات را می سازد، کسی که دچار ضعف شخصیت است با اولین بحران ؛ دچار واکنش می شود ؛ از نشانه های این افراد این است که در بسیاری از موارد این گونه نشان می دهند که دیگران از آن ها انتظار بیش از حدی دارند و به جای کمک به آن ها ؛ سنگ جلوی پای آن ها می اندازند! گاه وضع از این هم وخیم تر است آن ها چنین وانمود می کنند در همه جا به آن ها ظلم شده و مورد سوء استفاده قرار گرفته اند. وضع بحرانی تر می شود اگر در برخورد با چنین افرادی، دقت کافی نشود. در بسیاری از مواقع برخورد معمولی با این افراد، می تواند ایجاد بحران کند چرا که آن ها از دیگران انتظار بیشتری دارند. سربازانی که دارای چنین خصلتی هستند در بیشتر مواقع شغل

سازمانی خود را نه یک مسئولیت، بلکه یک امر تحمیل شده به آن‌ها می‌دانند و از همین جاست که بحران شروع شده و آن‌ها از اجرای دستورات خودداری می‌کنند، در اجرای امور محوله سهل‌انگاری می‌کنند، سعی در انتقام برمی‌آیند؛ و اگر نتوانستند دست به خودزنی و خودکشی می‌زنند. متأسفانه برخی از فرماندهان با این توجیه که همه سربازان دارای حقوقی مساوی‌اند؛ و نباید هیچ فرقی بین سربازان قائل شد، مسئولیت‌هایی را به این گونه افراد می‌دهند که خارج از توان آن‌هاست. همین امر زمینه‌ساز تبهکاری هم از طرف این افراد می‌شود و هم موجبات سوءاستفاده دیگران را نیز فراهم می‌کند. آیا نباید از ورود به خدمت کسانی که دچار ضعف شخصیت‌اند جلوگیری کرد؟! سوالی که پاسخ آن را نباید از مسئولان ارتش پرسید چرا که این امر مربوط به سازمان نظام وظیفه می‌باشد. اما نقش ارتش را نباید در اینجا نادیده گرفت چرا که در بکارگیری این افراد اگر دقت شود و در اموری که نباید بکار گمارده شوند؛ (برای مثال به کارگیری این افراد به عنوان فرمانده دسته) گمارده نشوند و در برخورد با چنین افرادی به نیازهای برآورده نشده آن‌ها توجه شود نه تنها این افراد می‌توانند کارایی خود را نشان دهند؛ بلکه می‌توان گام مؤثری را در جهت اصلاح این افراد برداشت و آن‌ها را آماده ورود به جامعه نمود.

۷- عدم توجه به شخصیت انسانی سرباز و برخورد نامناسب با سرباز

برخورد نامناسب با سرباز می‌تواند ایجاد تنش نموده و ارتکاب جرائم را به همراه داشته باشد. برخورد نامناسب با سربازان آن‌ها را به ارتش و فرماندهان بی‌اعتماد ساخته و موجب می‌شود تا کم‌کم دست به واکنش بزنند. متأسفانه دید تحقیرآمیز به سرباز در برخی از نیروهای کادر وجود دارد؛ این دید که سربازی مساوی است با بیگاری. در اکثر مواقع سربازی که تازه وارد یگان می‌شود به جای خوش آمد گویی، الفاظی دور از شأن یک سرباز می‌شنود و چون از طرف سایر سربازان تحقیر می‌شود، دید او به ارتش عوض می‌شود و ارتش را در جایگاهی می‌بیند که موجبات تحقیر او را فراهم آورده است. نتیجه این دید یکی درجایی دیده می‌شود که فرد در صدد تلافی از سایر سربازان برمی‌آید، که درگیری و ضرب و جرح مهم‌ترین نشانه آن است؛ و دیگر درجایی بروز می‌کند که چون فرد نمی‌تواند حقوق تضییع شده خود را بگیرد، دست به فرار می‌زند، خودزنی می‌کند و ....

۸- عدم رعایت عدالت، انصاف و شایسته‌سالاری در به کارگیری سربازان

عدم رعایت عدالت و انصاف در به کارگیری سربازان و اینکه اولاً در تقسیم سربازان بین پادگان‌ها و شهرهای مختلف برخی از سربازان که موقعیت اجتماعی خوبی دارند در جاهای بهتر و کسانی که موقعیت اجتماعی خوبی ندارند، در جاهای سخت به خدمت گمارده می‌شوند و ثانیاً در تقسیم‌بندی سربازان بین یگان‌های مختلف یک پادگان نیز در حق برخی از سربازان اجحاف می‌شود. نکته قابل ذکر در مورد این بحث این که، بومی کردن سربازی می‌تواند بسیار کمک کننده باشد. هرچه قدر سربازان از فرهنگ‌های مشابه‌تر باشند راحت‌تر می‌توانند باهم کنار بیایند و در شهر خود دارای مشکلات کم‌تری اند بعلاوه با بومی کردن سربازی بسیاری از بی‌عدالتی‌ها در تقسیم سربازان از بین می‌رود. علاوه بر این‌ها شایسته‌سالاری که نیاز یک جامعه است تا افراد با انگیزه بیشتری کار کنند در بسیاری از مواقع نادیده گرفته می‌شود، سربازی که می‌تواند در کارهای مهمی به کار گرفته شود یا از روی بی‌توجهی یا در برخی موارد عمداً در کاری گمارده می‌شود که می‌تواند توسط اکثر سربازان اداره شود.

۹- عدم توجه به رسته و تخصص سربازان در تقسیم‌بندی

این عامل نیز بی‌ارتباط با عامل قبلی (-عدم رعایت عدالت و انصاف و شایسته‌سالاری در به کارگیری سربازان) نیست اما به دلیل اهمیت به کارگیری افراد در تخصص آن‌ها؛ موضوع را جداگانه مورد کنکاش قرار دادیم. در تشریح این عامل باید دانست که این عامل بخصوص در مورد قشر تحصیل کرده اهمیت بسزایی دارد و در بسیاری از موارد ایجاد بحران می‌کند؛ این بحران هم در فرد شکل می‌گیرد و چون از تخصص افراد استفاده نمی‌شود و سرباز مجبور می‌گردد که در کاری غیر از تخصص خود کار کند که به احتمال زیاد علاقه‌ای هم به آن ندارد، فرد احساس می‌کند که خدمت سربازی محیطی ایست که اولاً نیازی به او نبوده و ثانیاً خدمت سربازی را یک محیطی می‌داند که صرفاً برای وقت‌گذرانی ساخته شده است. داز طرف دیگر بحرانی را برای ارتش فراهم می‌سازد چرا که اگر در تقسیم‌بندی افراد دقت شود و هر کس در تخصص خود به کار گرفته شود نیاز به آموزش کاسته می‌شود چرا که هر سرباز مسلط به کار خود است. هزینه‌هایی که صرف آموزش می‌شود می‌تواند در حل مشکلات سازمان صرف شود. علاوه بر همه این‌ها، باید دانست که هر شخص اگر در شغلی تخصص دارد در اکثر موارد، به تخصص خود نیز علاقه‌مند است؛ چرا که اگر علاقه نداشت به دنبال آن تخصص

نمی‌رفت. و اگر به این علاقه اهمیت قائل شویم و هر کس را در تخصصش به کارگیریم او باعلاقه مسئولیتی را که قبول کرده انجام می‌دهد. و دیگر شاهد سهل‌انگاری در کارها نخواهیم بود. اما متأسفانه بی‌توجهی به این موضوع باعث شده افرادی که در ارتش به خدمت گمارده شده‌اند در بسیاری از موارد با سردی به مسئولیت خود بنگرند و این عاملی است که بسیاری از ترک فعل‌ها که در اکثر موارد جرم است را به وجود بیاورد. شایان ذکر است که اگر سربازان در تخصص و رسته خود به کار گرفته شوند محیط سربازی، محیطی خواهد بود که جوانانمان را آماده ورود به عرصه کار می‌کند و همین باعث خواهد شد که اولاً آن دید منفی که قبلاً ذکر شد (دید منفی به خدمت سربازی که در بسیاری از افراد و سربازان وجود دارد) از بین برود و هم جامعه‌ای خواهیم داشت که افراد و جوانانش، افرادی کارتر و بامهارت هستند، و این می‌تواند جبران بسیاری از عقب‌ماندگی‌ها باشد و تیری خواهد بود به چشم دشمنانی که چشم دیدن پیشرفت ایران اسلامی را ندارند.

۱۰- واگذاری وظایف مهم نیروهای کادر به سربازان

در بسیاری از موارد مشاهده گردیده که پرسنل پایور، وظایف و کارهای خود که در تخصص آنهاست و باید توسط خود آنها انجام پذیرد، را به سربازان وظیفه می‌سپارند و این علاوه بر این که خود در اکثر موارد، تخلف است ریشه بسیاری از جرائم است. و سربازان چون به آن یا اهمیت نمی‌دهند و یا آشنایی با آن کار ندارند شرایطی را فراهم می‌سازند که موجبات سوءاستفاده سایرین را فراهم می‌سازند. واگذاری وظایف نگهداری خود به سربازان، تحویل دادن سلاح و مهمات به سربازان، واگذاری اسناد و مدارک سری به سربازان، نمونه‌هایی ایست که می‌توان از آنها نام برد. شایان ذکر اینکه این مشکل در بسیاری از سازمان‌ها و نهادهای کشور وجود دارد و در ریشه‌یابی آن می‌توان به خلع‌های قانونی اشاره کرد.

۱۱- عدم توجه کافی به معیشت و وضعیت مالی سربازان

باید دید چه انتظاری از سرباز وجود دارد و چه قدر سعی شده که به سرباز رسیدگی شود تا او با خیالی راحت و آسوده به انتظارات پاسخ دهد. رسیدگی به بهداشت سربازان، وضعیت

آسایشگاه‌های سربازان، رسیدگی به حقوق سربازان، توجه به تغذیه سرباز و... همگی می‌تواند عاملی در جهت جلوگیری از بروز جرائم شناخته شود.

علم روان‌شناسی با تحقیقاتی ثابت کرده است که وضعیت بهداشت و تغذیه و تفریح تأثیر مستقیم روی سلامت روحی افراد دارد و می‌تواند عامل مؤثری در رفتار فرد داشته باشد.

حتی ثابت شده است که برای نمونه محیطی که فرد در آن زندگی می‌کند اگر محیطی شاداب باشد در کارایی افراد تأثیر مثبت دارد و برعکس محیط‌هایی که دارای فضایی مناسب نباشد می‌تواند محیطی جرم‌زا تلقی شود. تجربه ثابت کرده است که کسانی که در خوابگاه‌هایی که از نظر فضای داخلی دارای جذابیت‌اند زندگی می‌کنند، نسبت به کسانی که در شرایط بدتری استراحت می‌کنند کم‌تر مرتکب جرم می‌شوند. در مورد پادگان‌های نظامی نیز تحقیقات میدانی نشان می‌دهند که سربازانی که در پایتخت خدمت می‌کنند و دارای امکانات بهتری‌اند به نسبت سربازانی که در مناطق محروم خدمت می‌کنند از سلامت روانی بیشتری برخوردارند. و برعکس سربازان مناطق محروم بیشتر با دیگران درگیر میشوند، بیشتر خودزنی می‌کنند، و در نهایت بیشتر مرتکب جرم می‌گردند. علاوه بر موارد ذکر شده توجه به حقوق سربازان که اکثراً دارای درآمد خاصی نیستند نیز می‌تواند راه گشای ما در جلوگیری از ارتکاب جرائم باشد. برخی از جرائم نظیر سرقت، دستبرد زدن به وسایل دیگران در آسایشگاه‌ها و... ریشه مستقیم در عدم توجه به وضعیت مالی سربازان دارند. متأسفانه علی‌رغم وعده مسئولان در سال‌های اخیر که با سروصدای بسیاری بود این معضل هم چنان در سطح کل نیروهای مسلح برای سربازان وجود دارد.

۱۲- عدم نظارت کافی و یا برعکس کنترل و نظارت بیش از حد

عدم نظارت کافی و بی توجهی برخی از فرماندهان به اموری که در یگان آن‌ها می‌گذرد عاملی قوی در جرم‌زایی و بخصوص تکرار جرائم و تخلفات محسوب می‌شود. سربازی که خود را آزاد می‌یابد تا دست به هر کاری بزند، بدون آن که از طرف کسی بازخواست شود راحت‌تر مرتکب جرم می‌گردد، تا سربازی که بداند در صورت ارتکاب کوچک‌ترین تخلفی باید پاسخگوی عمل خویش باشد.

(نظریه قطعی بودن مجازات که از طرف نظریه پردازان غربی مطرح شده به این نکته تأکید دارد که سنگینی مجازات نیست که افراد را از ارتکاب جرم باز می‌دارد بلکه قطعی بودن مجازات است که فرد را از ارتکاب جرائم باز می‌دارد.) متأسفانه برخی از فرماندهان بی‌توجه به این موضوع هستند و بی‌تفاوت از کنار برخی تخلفات می‌گذرند و همین امر باعث می‌شود سرباز متخلف به راحتی اعمال ناشایسته خود را تکرار کند و دیگر سربازان نیز با دیدن این گونه رفتارها تشویق به ارتکاب جرائم می‌شوند. اگر بخواهیم این موضوع را که چرا برخی از فرماندهان در گزارش به موقع و مناسب تخلفات کوتاهی می‌کنند، ریشه‌یابی نماییم شاید به این دلیل باشد که با ارتکاب تخلف و آگاهی رده‌های بالا از موضوع، خود فرمانده و گروهان و گردان او نیز زیر سؤال می‌رود و چون هیچ فرمانده‌ای نمی‌خواهد که تاوان عمل و تخلف سرباز را بدهد و نمره منفی او در کارنامه‌اش ثبت شود، از فاش کردن بسیاری از تخلفات خودداری می‌کند. این موضوع با اصل شخصی بودن مجازات‌ها (هر کس باید کیفر عمل خود را بدهد و هیچ کس مسئول عمل دیگران نمی‌باشد) نیز در تعارض است. اگر عدم نظارت کافی می‌تواند باعث بروز مشکلاتی شود نظارت و تحت فشار قرار دادن بیش از حد نیز می‌تواند جرم‌زا باشد اگر با سرباز طوری رفتار شود که وی به این باور برسد که دیگران او را محکوم کرده‌اند بدون آنکه مرتکب کوچک‌ترین جرمی شده باشد او را موجودی می‌بینند که هر لحظه منتظر فرصتی است که مرتکب جرم می‌شود؛ نتیجه آن خواهد بود که او دید دیگران را تأیید خواهد کرد و مرتکب جرم خواهد شد. تشویقات و بخصوص تنبیهات بی‌مورد از طرف برخی فرماندهان نیز عاملی است که می‌تواند ارتکاب جرائم و تخلفات را به همراه داشته باشد.

۱۳- تبعیض

تبعیض قائل شدن در یک خانواده بین فرزندان از طرف پدر و مادر باعث سرخوردگی فرزندی خواهد شد که حق او نادیده گرفته شده است. حال تبعیض قائل شدن بین سربازان از طرف فرماندهان که باید به هر سرباز دیدی چون پدر داشته باشند و هیچ فرقی بین سربازان قائل نشوند، نیز آن‌ها را به واکنش وادار خواهد کرد و این واکنش می‌تواند ارتکاب جرم باشد جرائمی شامل ترک فعل‌ها، انتقام از سربازانی که به آن‌ها لطف بیشتری می‌شود بدون آنکه مزیتی بر او داشته باشند، و...

تبعیض قائل نشدن به معنی آن نیست که بین سربازی که وظایف خود را بهتر از دیگران انجام می‌دهد با سربازی که در انجام وظایفی خود کوتاهی می‌کند، تفاوتی نباشد. بلکه به این معنی است که بین سربازانی که رفتارهای یکسانی دارند فرقی نگذاریم.

۱۴- عدم اطلاع از قانون

یکی از عوامل مؤثر در ارتکاب جرائم عدم اطلاع از قانون است و افراد بعد از دستگیری اظهار می‌دارند که نمی‌دانستند عمل انجام‌شده برخلاف قوانین است. در سطح نیروهای مسلح نیز بسیار اتفاق افتاده است که افراد مرتکب جرمی شده‌اند بدون آنکه بدانند آن عمل در قانون جرم است. این اتفاق در بین پرسنل کادر کمتر می‌افتد ولی در بین سربازان به دلیل آنکه، در بیشتر موارد از قوانین نظامی آگاهی ندارند و توجیه نمی‌شوند. امری شایع است. نبود کلاس‌های توجیهی در این زمینه مشکل را ایجاد می‌کند. و از لحاظ حقوقی نیز هرچند در مورد مرتکبینی که از قانون آگاهی ندارند، در موارد استثنایی رفع مسئولیت می‌شود ولی این جزء استثنائات است و عدم آگاهی از قانون رافع مسئولیت نیست. بعلاوه در مورد تخفیف‌های استثنایی نیز اثبات این امر در دادگاه که بی‌اطلاع از قانون است امری مشکل است زیرا اصل بر این است که افراد بعد از انتشار قوانین از آن اطلاع دارند. و باید به آن ملتزم بوده و اجرا نمایند. به‌هرحال در بسیاری از موارد مشاهده شده که افراد بدون هیچ قصد مجرمانه‌ای مرتکب جرم شده‌اند بدون آنکه بدانند آن عمل جرم است. این عامل بخصوص در مورد افشای اطلاعات نظامی صدق می‌کند و برای نمونه مشاهده گردیده سربازی در پاسخ تلفنی به سؤالات فردی ناشناس که خود را مسئول قسمتی دانسته اطلاعات حساسی را فاش کرده است. نیاز به کلاس‌های توجیهی سربازان در این زمینه، نیازی است اساسی که بی‌توجهی به آن هم برای ارتش و هم برای سربازان خطرناک است.

۱۵- داشتن انگیزه جهت اتمام خدمت

این عامل عاملی خارج از پادگان است که به شرایط اجتماعی جامعه برمی‌گردد. عملاً در بسیاری از موارد کسانی که کارت پایان خدمت خود را گرفته‌اند با کسانی که به خدمت نیامده‌اند برابرند و حتی سربازی که به خدمت آمده خود را باهم سالان خود که در بیرون پادگان مشغول کار و فعالیت هستند مقایسه می‌کند، آن‌ها را موفق‌تر از خود می‌یابد و خدمت را یک اشتباه

می‌داند. واقعیت مطلب آنکه دیگر داشتن پایان خدمت امروزه در جامعه ما یک امتیاز محسوب نمی‌شود. خدمت به میهن امری مقدس است و هرچند نباید به آن جنبه مادی داده شود ولی بها دادن به آن امری ضروری است تا افراد با ورود به خدمت افتخار کنند نه آنکه خدمت سربازی را یک اشتباه در زندگی بدانند. بیکاری نیز در جامعه ما امری غیرقابل انکار ولی قابل حل می‌باشد و چون سرباز بعد از خدمت نیاز بکار دارد و امید ی ندارد که بعد از خدمت وارد عرصه کار شود. اولاً دارای دغدغه ذهنی است و ثانیاً انگیزه‌ای برای ادامه خدمت ندارد و همین امر می‌تواند ایجاد بحران‌های روحی و عاطفی در فرد نماید و او را مستعد ارتکاب جرم نماید.

نتیجه‌گیری

۱. در پایان اشاره به چند نکته ضروری است؛ نکته اول در مورد علل ذکر شده به عنوان عوامل بروز جرم در پادگان‌ها این که؛ اولاً عوامل یاد شده در بیشتر موارد، تأثیر غیرمستقیم در بروز جرم و ایراد ضرب و جرح دارند و بیشترین تأثیر آن‌ها غیرمستقیم و به صورت ایجاد اختلال در افکار، عقاید، شخصیت و به طور کلی با ایجاد بحران‌های روحی و روانی است.

۲. نکته دیگر آنکه همان گونه که در مقدمه مقاله بیان گردید بیشتر عوامل یاد شده جزو عواملی اند که بیشتر ریشه در نهادهای دیگری چون خانواده، نهادهای آموزشی، فرهنگی دارند و ارتش نقش چندانی در آن ندارد. و در رفع این عوامل نیز نهادهای مذکور باید نهایت همکاری را نمایند و این به تنهایی از عهده ارتش خارج می‌باشد که در صدد رفع آن‌ها برآید.

۳. مسئله بعدی این که عواملی که آن‌ها را بررسی کردیم حصری نبوده و تمام علل نمی‌باشد چرا که هنوز علم جرم‌شناسی هم اذعان دارد که ریشه جرائم را به طور کلی نمی‌توان یافت. و ما بیشتر عواملی را بررسی کردیم که از اهمیت بیشتری برخوردارند.

۴. مسئله بعدی ذکر این نکته می‌باشد که بیان نقاط ضعف دلیل بر ناکارآمدی هیچ ارگانی نمی‌باشد. و ارتش جمهوری اسلامی ایران ارتشی است که با کمترین هزینه‌ها توانسته کارایی خود را حفظ نموده و حتی در بسیاری از زمینه‌ها اقتدار و توانایی خود را افزایش دهد.

۵. و اگر بخواهیم نیروهای مسلح کشور ما را در سطح بین‌المللی از لحاظ جرم‌زایی بررسی کنیم جزو نیروهای مسلحی است که کم‌ترین آسیب‌ها را دارد. و سازمانهای نیروهای مسلح ما انسان‌ساز که با مدیریت افراد لایق و شایسته توانسته مأمونی باشد برای جوانانی که وارد خدمت می‌شوند تا ساخته شوند برای ساختن ایرانی هر چه آبادتر آزادتر.

پیشنهادهای

در اینجا راهکارهایی را ارائه خواهیم داد که اگرچه شاید تازگی نداشته باشند و شاید قبلاً در مورد آنها کارهایی انجام پذیرفته ولی باید بیش از این‌ها به این مسائل توجه شود تا معضلاتی که سربازان را تهدید می‌کند از بین برود.

- تقویت ایمان و اعتقاد و رواج باورهای دینی و مذهبی

- به‌کارگیری سربازان و کارکنان در تخصص آنها

- توجه به معیشت سربازان و کارکنان

- پر کردن اوقات فراغت سربازان به نحوی شایسته

- تقویت روحیه سربازان و کارکنان و ایجاد انگیزه در آنان برای انجام خدمت

- کمک و مساعدت به سربازان و کارکنانی که داری مشکلات خانوادگی و غیره هستند

- اصلاح برخورد با سرباز و تغییر نگرش به سرباز

- بومی کردن خدمت سربازی

- توجه بیش از پیش به درجات ارتش و رعایت هر چه بهتر سلسله‌مراتب ارتش

- اصلاح سیستم نظارتی روان‌شناسی سربازان قبل از تقسیم آنان و توجه به روحیات آنان

- ایجاد کارگاه‌های کارآفرینی فنی و حرفه‌ای برای سربازان و کارکنان.

منابع و مآخذ

الف) منابع کتابی

۱. منصور، جهانگیر (۱۳۹۶)، قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح و دادرسی نیروهای مسلح، نشر دیدار، تهران چاپ چهاردهم.
۲. بیگ زاده، دکتر صفر (۱۳۹۶)، مجموعه قوانین صبا، انتشارات کلک صبا، تهران، چاپ سی و چهارم.
۳. خالقی، دکتر علی (۱۳۹۵)، نکته‌ها در آیین دادرسی کیفری، انتشارات شهردانش، تهران، چاپ هفتم.
۴. یاری، مجتبی؛ (۱۳۸۳)، حقوق جزای نظامی، نشر میثاق عدالت، تهران، چاپ اول.
۵. رضوی، محمد؛ (۱۳۸۶)، حقوق کیفری نیروهای مسلح، انتشارات دانشگاه علوم انتظامی ناجا، تهران، چاپ اول.
۶. اردبیلی، محمد علی؛ (۱۳۸۲)، حقوق جزای عمومی، نشر میزان، تهران، چاپ اول، جلد اول.
۷. مال میر، محمود؛ (۱۳۸۶)، شرح قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، نشر دادگستر، تهران، چاپ دوم.
۸. اداره کل تدوین و تنقیح قوانین و مقررات؛ مجموعه جرائم نیروهای مسلح، (۱۳۸۴)، نشر معاونت پژوهش، تهران، تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری، چاپ دوم.
۹. گسن، ریموند و ترجمه مهدی کی‌نیا، (۱۳۹۳)، جرم‌شناسی نظری، نشر مجمع علمی فرهنگی مجد، تهران، چاپ پنجم.
۱۰. آشوری، محمد، (۱۳۸۴) آیین دادرسی کیفری، انتشارات سمت، تهران.

۱۱. زراعت، عباس، (۱۳۸۷)، شرح قانون مجازات اسلامی، انتشارات ققنوس، تهران.

۱۲. آشنایی با جرم ایراد ضرب و جرح-معونت پیشگیری از وقوع جرم و عفو و بخشودگی سازمان قضایی نیروهای مسلح.

ب) مقالات

۱. کریمی و شیبانی (۱۳۹۶) بررسی علل و عوامل جرم ضرب و جرح با رویکردی بر قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح، چهارمین همایش ملی حقوق ارزیابی کارآمدی قانون در نظام جمهوری اسلامی ایران، میبد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبد.

ج) قوانین

۱- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱

۲- قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۹

۳- آیین نامه تعیین سطح سلامت کارکنان نیروهای مسلح مصوب ۱۳۹۳

۴- آیین دادرسی کیفری با آخرین اصلاحات و الحاقات مصوب ۱۳۹۴/۰۳/۲۴

۵- قانون آیین دادرسی نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی مصوب ۱۳۹۳

۶- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

پژوهش های بین المللی

Academia.edu
California San Francisco

TPBIN.com
Sponsored And Indexed

CiteFactor

مجموعه های ایران
Symposia

REF.IR

Directory of Research Journals Indexing
DRJI

Sponsored and indexed by
CIVILICA
We Respect the Science

CONF PAPER

ESJ
www.EJIndex.org

WORLD OF JOURNALS

بهمایش
BHAMAYESH.COM

پنجمین مجمع علمی
بهمایش های کشور

science alert

easyPapers
Scientific Research Services

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

کنفرانس یاب
www.conferenceyab.ir

SID

تقویت رزومه

داوطلبان آزمون دکتری

اساتید دانشگاه، قضات، وکلا

دیرخانه: تهران، میدان انقلاب،
خیابان اردیبهشت، پلاک ۱۹۲

واحد پذیرش مقالات:
۰۲۱ - ۶۶۹۷۹۵۱۹ و ۵۲۶

واحد صدور گواهی نامه:
۰۲۱ - ۴۴۴۲۱۷۶۴ و ۸۴

مشاور و راهنمای ارسال مقالات:
۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵ و ۰۹۱۰۶۳۶۰۰۲

www.Ghanonyar.ir www.Olomensani.ir

موسسه قانون یار

با همکاری مراکز علمی و دانشگاه های داخلی و خارج از کشور همچون
مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و نمایه مقالات در سایت sid.ir
(دانشگاه بین المللی رهنورد/بلخ/افغانستان)
(موسسه بین المللی icsi world of journals/ورشو/لهستان)
(انجمن علمی بین المللی citefactor/فینیکس/آریزونا)
برگزار می کند:

همایش ملی مطالعات حقوقی، علوم قضایی پژوهش های اجتماعی

۱۳ خرداد ۱۴۰۰ - تهران

محورها همایش:

داوری زود هنگام مقالات

استان تهران - موسسه قانون یار

- * مقالات در گرایش های حقوق خصوصی، حقوق جزا
حقوق عمومی، حقوق بین الملل، حقوق قضایی، فقهی و ...
- * مقالات در گرایش های علوم ثبتی و علوم اقتصادی و بانکی
- * مقالات در گرایش ها و موضوعات علوم اجتماعی و علوم تربیتی

روش های ارسال مقالات به همایش:

- * ارسال فایل Word مقاله (به همراه شماره تماس) به ایمیل Phdsara@yahoo.com
- * ارسال فایل Word مقاله به واتس آپ یا تگرام شماره ۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲

به ۵۵ مقاله برتر و برگزیده همایش، ۵۵ تندیس به همراه تندیرنامه مخصوص اعطا می گردد.
به مقالات اورسالی و پذیرفته شده پژوهشگران، گواهی نامه معتبر اعطا می گردد.
تمامی مقالات همایش در پایگاه ها و سایت های ملی و بین المللی نمایه و درج می گردند.
داوری مقالات حداکثر سه روز می باشد و گواهی نامه در کمتر از یک هفته صادر می شود.

همایش مطالعات حقوقی، علوم قضایی و پژوهش های اجتماعی - موسسه قانون یار - دانشگاه رهنورد (افغانستان) - جهاد دانشگاهی - سال ۱۴۰۰